

Padányi József vezérőrnagy – Balla Tibor ezredes:

KATONAI MŰSZAKI KIVÁLÓSÁGOK (4.)

DOI: 10.35926/HSZ.2024.5.7

ÖSSZEFOGLALÓ: A *Padányi József vezérőrnagy – Balla Tibor ezredes szerzőpáros Katonai műszaki kiválóságok* című új kötete¹ tizenhárom 19–20. századi kiváló műszaki tiszt és tábornok életrajzát adja közre. A munkát megjelentető Zrínyi Kiadó e kötettel köszönti Padányi József mérnök vezérőrnagyot, az MTA doktorát 65. születésnapja alkalmából. A kötet hősei főleg hídépítő (Karl Freiherr von Birago ezredes, dr. Feimer László ezredes, Herbert Ferenc vezérőrnagy, Molnár Pál altábornagy), utász (Hárosy Teofil vezérőrnagy, Jacobi Ágost ezredes, dr. Oskar Regele ezredes, Schindler Szilárd vezérezredes, Schmoll Endre altábornagy, Vidos Géza vezérőrnagy, Zelenka Zoltán altábornagy), illetve erődítési (Hollán Ernő altábornagy, Murahidy Gusztáv vezérőrnagy) műszaki szakemberek, bár mindnyájukat a sokoldalúság, a műszaki újítások és a szakma széles körű művelése jellemezte. Tevékenységük a műszaki harcbiztosítás napjainkban is igen aktuális témájára irányítja figyelmünket, láthatjuk e terület fejlődését és fontosságát. A könyv egyszerre tiszteleg a magyar műszaki katonai terület múltbéli jeles képviselői és az ő munkásságukat kutató műszaki szaktekintély előtt, miközben tanulmányos és érdekes olvasmányt ad az érdeklődők kezébe. E folyóiratszámunkban a kötet tanulmányai közül Murahidy Gusztáv vezérőrnagy, Schindler Szilárd vezérezredes és Schmoll Endre altábornagy életrajzát közöljük.

KULCSSZAVAK: műszaki kiválóságok, életrajzok, Murahidy Gusztáv vezérőrnagy, Schindler Szilárd vezérezredes, Schmoll Endre altábornagy, Padányi József mk. vezérőrnagy

A SZERZŐKRŐL:

- ▶ Dr. Padányi József mérnök vezérőrnagy (DSc), egyetemi tanár, a Nemzeti Közszerzői Egység Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Katonai Doktori Műszaki Iskola vezetője (ORCID: 0000-0001-6665-8444; MTMT: 10000035)
- ▶ Dr. Balla Tibor ezredes (DSc), hadtörténész, a Nemzeti Közszerzői Egység kutatóprofesszora (ORCID: 0000-0003-2476-8981; MTMT: 10010858)

MURAHIDY GUSZTÁV GYŐZŐ

Katonatiszti pályafutása az első világháborúban

1890. január 29-én Budapesten született Münzberg Gusztáv néven, római katolikus vallású családban. 1932 és 1936 között, pontosan meg nem határozható időpontban családnevét Murahidyre magyarosította. Édesapja Münzberg Győző, dohánygyári aligazgató, édesanyja Grigoli Gizella volt. Gyermekkorában – két húgával együtt – a Soroksári (ma Ráday) utca 41. szám alatt lévő szülői házban nevelkedett.

¹ Padányi József – Balla Tibor: *Katonai műszaki kiválóságok*. Zrínyi Kiadó, 2024. Az életrajzok hivatkozásait a kötetben szereplő formában adjuk közre. A bemutatott személyek portréi a könyvből valók.

Első felesége Pfogner Anna volt, akitől 1949. október 7-én az ausztriai Welsben elvált.² 1949. november 24-én másodszor is megházasodott, a délvidéki sváb származású Bernhardt Erzsébetet vette nőül az ausztriai Vöcklabruckban, ahol a Gmundnerstrasse 41. alatt éltek.³ Első házasságából két gyermeke született, Edit (1918. február 20., Budapest) és Győző (1920. május 9., Budapest). Fia apja foglalkozását választotta, 1941-ben avatták hadnaggyá, műszaki tisztként 4. rangszámmal.⁴ Hivatásos tisztként szolgált 1945-ig a 101. honvéd hidászszázalójnál, 1945 és 1947 között Ausztriában és Németországban, majd Ausztráliában élt. Második házasságából származó nevelt fia, Major Norbert (1925. november 27., Budapest) 1945-ig szintén hivatásos tiszt volt, 1945 és 1947 között orosz hadifogságban sínylődött, 1947-től segédmunkásként, 1961-től pedig mérnökként dolgozott.⁵

Elemi iskolai tanulmányait Budapesten a III. kerületi szentendrei úti elemi iskolában végezte. A magyar királyi Honvéd Főreáliskolában folytatott tanulmányait 1904-ben kezdte meg, s 45 társa közül évfolyamelsőként, jeles eredménnyel fejezte azt be 1907-ben. 1907–1910 között a császári és királyi Katonai Műszaki Akadémiát dicsérettel végezte el Mödlingben. 1916–17-ben a bécsi Műegyetem tanfolyamának elvégzése után hidépítő mérnöki diplomát szerzett.⁶

Pályafutása során műszaki tudását több, gyakorlati ismereteket közvetítő tanfolyam (kőzetfűró, folyami vontatóvezetői, mozdonyvezetői) elvégzésével és a megkívánt vizsga sikeres letételével is gyarapította. Nyelvismerete lenyűgöző volt, hiszen a magyar mellett tökéletesen használta a német és az angol nyelvet, továbbá olaszul és franciául is igen jól tudott.⁷

Katonatiszti pályafutását 1910. augusztus 18-án hadnagyként kezdte a császári és királyi 7. (1912 után 4.) utászszázalójban Budapesten. Fialat tisztként már életmentő képességeit is bebizonyította: 1911. április 19-én egyik tisztársával egy munkást húzott ki a Dunából, aki az újpesti vasúti hídról ugrott a vízbe.⁸ 1913-tól a császári és királyi hidászszázalój állományában szolgált Krems an der Donauban. Az első világháború kitörésekor, 1914. augusztus 1-jén főhadnaggyá nevezték ki. A világhégés során végig alakulata, a közös hadsereg 1. hidépítő zászlóalja kötelékében, az 1. hidászszázad parancsnokaként küzdött a különböző háborús hadszíntereken: 1914 őszétől 1915 szeptemberéig az orosz hadszíntéren Galiciában és Orosz-Lengyelországban harcolt, ahol számos nagyobb hidépítésben vett részt a Visztulán (pl. Anapolnál, Zawychostnál), valamint az 1915. május 2-án lezajlott gorlicei áttörés után a Dunajecen Radlównál és Rudkánál, továbbá a Wisloka és a San folyókon, amelyek jelentősen megkönnyítették a saját csapatok átkelésének lefolyását. A Dunajec mentén húzódó osztrák–magyar állások megerősítésében is szerephez jutott alakulatával.

² Pfogner Anna 1974. január 23-án hunyt el Budapesten életének 79. évében.

³ Bernhardt Erzsébet 52 év emigráció után tért haza, 1996-ban Budapesten hunyt el életének 98. évében. Férje mellé temették el a Farkasréti temetőben. (Forrás: Hadak Útján – Bajtársi Híradó 1996. 447. szám.)

⁴ Honvédségi Közlöny 1941. augusztus 19. Személyes ügyek. 480.

⁵ Hadtörténelmi Levéltár Tiszti anyakönyvi lapok (a továbbiakban: HL AKVI) 1890/3150; HL Honvédelmi Minisztérium (HM) 4. osztály 1943.

⁶ HL AKVI 1890/3150.

⁷ Szakály Sándor: A magyar katonai felső vezetés, 1938–1945. Lexikon és adattár. Ister Kiadó, Budapest, 2001. 239.

⁸ Tóth Marcell: A Don-kanyar elfeledett tábornoka, Murahidy Gusztáv. <http://szegedfolyoirat.sk-szeged.hu/2018/02/03/toth-marcell-don-kanyar-elfeledett-tabornoka-murahidy-gusztav/> (Letöltve: 2022. március 5.)

1915 októberétől zászlóaljával részese volt a központi hatalmak Szerbia ellen indított összehangolt hadjáratának, amelynek során szintén hidépítéseket végzett (pl. Kevevára és Szendrő között a Dunán, Zimony és Belgrád között a Száván), továbbá részt vett a Dunán Ramnál történt átkelésben. 1916 januárjától a Cattarói-öbölben több új kikötői móló építésében segédkezett. 1916 áprilisától a dél-tiroli osztrák–magyar offenzíva hadműveleteinek előkészítése során több híd építésében is közreműködött. 1916 augusztusától 1917 júliusáig a román fronton műszaki századparancsnokként, majd pótkeretparancsnokként ténykedett, részt vett a központi hatalmak 1916. november 24–25-én történt hidverésében, amikor a császári és királyi hidászok Szvistov és Zimnicea között egy 930 méter hosszú Herbertrendszerű hidat vertek a Dunán. Jelen volt a Ruscsuk-Giurgevo, illetve a Piua Petri és Gura Ialomiței között épült két másik Duna-híd kivitelezésénél is.⁹ Közben 1917. május 1-jén századossá léptették elő beosztásában.

1917 júliusától 1918 novemberéig az olasz hadszíntéren támogatta a Monarchia csapatainak harcait. A császári és királyi 4/1. hidászszázad parancsnokaként részese volt a Tagliamento folyón való átkelésnek 1917. november elején, valamint a Piave folyónál 1918 júniusában lezajlott osztrák–magyar offenzíva során épített hadihidak kivitelezésében. Az Osztrák–Magyar Monarchiának az 1918 október végén, november elején az olasz hadszíntéren bekövetkezett katonai összeomlása, majd a november 3-án Padovában aláírt fegyverszünet után részt vett az egyesített hidászszakaszok magyar katonáinak és a hadihídanyag jelentős részének Budapestre történt átmentésében. Szerényen így írt erről a bravúrról: „...az 1. hidászszázalaj századai, tisztjeik vezetésével, teljes felszerelésükkel, 1918 november 16-ig, nagyrészt fárasszó gyalogmenetben bevonultak Krems a/Donau-ba. Csak ott következett be a felbomlás.”¹⁰

Azt, hogy a műszaki tiszték szakmaiságát semmiféle tekintélytisztelet nem írhatta felül, mutatja a következő eset, melyet Murahidy vetett papírra:

„A lerombolt orosz vasúti híd csaknem teljesen lezárta a Visztula medrét, csak a jobb part közelében maradt meg egy 80 méteres hídmező, melynek gyújtása nem sikerült. A lerombolt híd által duzzasztott folyónak, csaknem egész vízmennyisége ezen a helyen folyt le, tetemesen magasabb sebességgel. Már a cölöpözés során észrevettük, hogy e nyílás irányában álló aljzatoknál igen erős a kimosás. Mikor a híd a forgalomnak átadatott, jelentést tettünk arról is, hogy még 10–12 napi munka lesz a hídnál, mert a híd még nem kész, az alapjármokon nincsenek meg a merevítések, a hosszmerevítések hiányosak és a veszélyeztetett aljzatok kimosás elleni biztosítására 1200 köbméter kő kell. A jelentés dacára parancs érkezett, mely a századokat más munkához rendelte. A század-parancsnokok együttesen jelentek meg erre a hadsereg hadtápparancsnokánál, jelentették a várható katasztrófa valószínűségét, intézkedést kértek a lerobbantott híd eltávolítására és írásban kérték a parancsot. Miután megkapták az írásbeli parancsot, még összeültek, jegyzőkönyvbe foglalták javaslaataikat és az eseményeket és teljesítették a parancsot. A híd 3 hét múlva, a jegyzőkönyvben legveszélyesebbnek jelzett helyen, egy német szabadságos vonat áthaladása közben bedőlt; a mozdony és 2 négytengelyű kocsija a Visztulába zuhant, számosan meghaltak. A megindult vizsgálat a századparancsnokokat felmentette. A hadsereg hadtápparancsnokát ellenben azonnal nyugdíjazták.”¹¹

⁹ Jacobi Ágost (szerk.): Magyar műszaki parancsnokságok, csapatok és alakulatok a világháborúban. Közlekedési Nyomda K. F. T., Budapest, 1938. 525.

¹⁰ Jacobi i. m. 213.

¹¹ Uo. 224.

Az olasz hadszíntéren hajtották végre azt a műszaki bravúrt, amely szintén bekerült a műszaki csapatok aranykönyvébe. Erről így írt: „A Ponte San Colombano mellett készült hídon egy 38 cm-es mozsárútegnek kellett átkelni. A 11. hadsereg parancsnoksághoz lehívták a Herbert-hidat gyártó Gridl-cég egy szakértő mérnökét és a hadsereg parancsnokságnál 2 napig tartó, heves viták és számítások után bizottságilag megállapították, hogy a 25 méteres fesztávolságot 17,5 méterre kell csökkenteni, a hossztartókat meg kell erősíteni és akkor a 38 cm-es mozsár a hídon átkelhet. Amikor ezek a tárgyalások folytak a 38 cm-es üteg már odaérkezett a hídroz. Természetesen mi is számoltunk, de minden számításon felül élénken emlékezetünkben állott a békebeli kísérlet, mikor egy 25 méter fesztávolságú hídmezőt törésig akartunk terhelni. Ennél a kísérletnél egy 50 tonna súlyú kocsi alatt, a hossz- és keresztartók ugyan maradandó alakváltozást szenvedtek, de a 25 méteres főartók teljes épségben maradtak. Azt is tudtuk, hogy a 38 cm-es mozsár legsúlyosabb egysége sem éri el a 40 tonnát. Mi csak egy órát töltöttünk a számításokkal, azután megerősítettük a hosszartókat (4 helyett 6-ot vettünk), 12 méter hosszú 30/40 méretű vágánygerendákat fektettünk a híd fedélzetére és a 38-as egységeit kézi erővel áthúztuk a vágánygerendákon. Másfél nappal később érkezett a bizottság a hídroz és elmagyarázta, hogyan építsük át a hidat, végül érdeklődtek a 38-as iránt. Nagyszerű volt az elképedt bizottsági arcok tömege, mikor jelentettük, hogy az már tegnap délelőtt átkelt, s ha minden jól megy, még ma megkezdheti a tüzelést az új állásban.”¹²

A két háború között

1918 és 1922 között a szolgálati szabályzat, a hídépítés, a hidász- és árkászszolgálat oktatótisztjeként tevékenykedett a budapesti magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémián.¹³ Legitimista magatartása miatt azonban csapathoz vezényelték. 1922-től a magyar királyi egyesített honvéd hidászszakasznál szolgált Szentendrén, majd a Honvédelmi Minisztérium 1. osztályára osztották be Budapesten. A budapesti honvéd törzstiszti tanfolyam elvégzése után, 1928. május 1-jén őrnaggyá és a miskolci magyar királyi 7. honvéd vegyesdandár műszaki parancsnokává nevezték ki. 1930-tól a magyar királyi 101. honvéd hidászszázlój parancsnoka volt. A Pálffy téri (ma Bem tér) laktanyában elhelyezett alakulata élén időnként különleges feladatot is végre kellett hajtania. Példának okáért 1933-ban a Gödöllőn rendezett Cserkész Világtalálkozó táborának területét a Budapesti Helyiérdekű Vasút (BHÉV) vonala kettészelte. A két táborrész között a BHÉV vágányok felett zászlóaljja egy kétpályás Herbert-rendszerű közúti hidat épített. 1934-ben a budapesti Margit híd rekonstrukciós és szélesítési munkálatainak kezdetén sztrájk tört ki, mire a főváros vezetése a Honvédelmi Minisztériumhoz fordult segítségért. A Murahidy őrnagy által irányított 101. honvéd hidászszázlój három napon át, a sztrájk végeztéig folytatta a hídon az aktuális munkákat. 1934. november 1-jén alezredessé, 1938. november 1-jén pedig ezredessé léptették elő.¹⁴

A második világháborúban

1939–40-ben műszaki tanárként tevékenykedett a budapesti törzstiszti tanfolyamon, majd 1940 nyarán a szegedi magyar királyi V. honvéd hadtest műszaki parancsnokává nevezték

¹² Uo. 230.

¹³ A m. kir. honvéd Ludovika Akadémia története. (Szerk. Bachó Béla) Budapest, 1930. 974.

¹⁴ Szakály i. m. 239.

ki. 1940 őszen a hadtest feladata a Szeged és a Fekete-Körös közötti határszakasz védelme volt. Észak-Erdély magyar csapatok általi megszállása során részt vett a nagyváradai és a kolozsvári bevonulásban.

Hadtest műszaki parancsnoki beosztása mellett 1940. augusztus 31. és 1940 novembere között az Erőd Leszerelési Parancsnokság parancsnoki teendőit is ellátta, amely a trianoni magyar határ mentén létesített román kiserődrendszer felszámolását végezte el. Ezen munka során alárendeltségébe tartozott a 110. önálló utászsorozat is.¹⁵ 1941 tavaszán miniszteri biztosként megszervezte az ország tűzifával történő ellátását Kárpátaljáról. Ennek a feladatnak a végrehajtásáért „okirati dicsérő elismerésben” részesült.¹⁶

1941. április 8–11. között a délvidéki hadműveletek kapcsán a Szegeden elhelyezett magyar királyi V. honvéd hadtest határbiztosító feladataiban vett részt. 1942. március 30-án vezérőrnaggyá nevezték ki,¹⁷ valamint a később a keleti frontra vonuló 2. magyar hadsereg műszaki parancsnokává. 1942 novemberétől ismételten a szegedi magyar királyi V. honvéd hadtest műszaki parancsnoka, 1943-tól pedig egyúttal honvéd állomásparancsnok is volt Szegeden. 1943. augusztus 1-jén felmentették beosztásából.

1943. november 1-jén egészségügyi okokból nyugállományba helyezték, azt követően Budapesten, az I. kerületi Márvány utca 5–7. III/1., majd a XII. kerületi Maros utca 44/a alatti lakásban lakott.¹⁸ 1944. március 19-től nyugdíjas polgári alkalmazottként Hans von Greiffenberg német gyalogsági tábornok törzsének IV/a osztályán (a német Wehrmacht magyarországi építési hadbiztosságán) dolgozott az I. kerületi Attila út 93. alatt.

1944. október 15-én a Gestapo letartóztatta, de von Greiffenberg tábornok közbenjárására két nap múlva szabadon bocsátották. 1944. december 9-én saját autóján Budapestről Sopronba távozott feleségével, majd december utolsó napjaiban nejével együtt elhagyta az országot. 1945. április 9-én a németek az ausztriai Vöcklabruckban letartóztatták és bebörtönözték. Végül az amerikai csapatok szabadították ki onnan feleségével együtt.¹⁹

A háborús évek után, már civilként

1951. október 11. és 1955. szeptember 30. között az Egyesült Államok Ausztriai Erőinek Mérnöki Főhadiszállásán dolgozott polgári mérnökként és csoportfőnökként. A katonai előjárók kiváló mérnöknek és vezetőnek tartották. 1955. november 3-tól 1957-ig főmérnökként dolgozott az Egyesült Államok Hadserege 139. Mérnöki Különítményének Főhadiszállásán a csapatrész parancsnokának legnagyobb meglegedésére. 1957. március 9-én érkezett New Yorkba második feleségével, majd civil mérnökként tevékenykedett az Egyesült Államokban haláláig. Mint irányító tervezőnek jelentős szerepe volt a Niagara-erőmű terveinek (külső közművek) kidolgozásában. 1965-ben szervező titkára volt a közlekedési mérnökök Bostonban tartott világkonferenciájának. 1970. május 12-én hunyt el az Egyesült Államok Massachusetts állambeli Boston városában. Végző nyughelye azonban hazánkban van: 1970. július 3-án

¹⁵ Tóth Marcell i. m. (Letöltve: 2022. március 5.)

¹⁶ Honvédségi Közlöny 1941. július 2. Személyes ügyek. 432.

¹⁷ Az újonnan kinevezett vezérőrnagyságok között a 14. rangszámmal szerepelt, olyan nevek között, mint a sorozatunkban korábban már bemutatott Schmoll Endre (8. rangszám). Honvédségi Közlöny 1942. április 3. Személyes ügyek. 208.

¹⁸ Megállapított nyugdíja 1109 pengő volt. Vö. HL HM 4. osztály 1943.

¹⁹ HL AKVI 1890/3150.

temették el a budapesti Farkasréti temetőben. Sírja a 33/6. parcellában van, és 2004 óta hivatalosan is védett.²⁰

Szakmai érdemeit számos osztrák–magyar és magyar kitüntetés adományozásával is elismerték. A következő kitüntetéseket kapta meg: 1913-ban az 1912–13. évi Mozgósítási Keresztet; 1914 decemberében a Bronz Katonai Érdemérmét (1917-től kardokkal); 1917. február 25-én a Katonai Érdemkereszt III. osztályát hadidíszítménnyel és kardokkal; 1915–18 között az Ezüst Katonai Érdemérmét kardokkal, a Károly Csapatkeresztet, a Sebesültek Érmét;²¹ 1928. február 29-én a Kormányzói Dicsérő Elismerés Magyar Koronás Bronzérmét vörös-fehér szegélyes smaragdzöld szalagon; 1930. augusztus 18-án a Tiszti Katonai Szolgálati Jel III. osztályát; az 1930-as években a Magyar Háborús Emlékérem 1914–1918-at; 1940. augusztus 18-án a Tiszti Katonai Szolgálati Jel II. osztályát; 1940. október 11-én a Magyar Érdemrend Tisztikeresztjét; 1941-ben az Erdélyi Emlékérmét; 1942. október 29-én a Magyar Érdemrend Tisztikeresztjét hadidíszítménnyel és kardokkal; 1943. szeptember 30-án a Nagy Honvéd Sportügyességi Jelvényt.²²

Több külföldi kitüntetést is birtokolhatott: az 1930-as években az Osztrák Háborús Emlékérem (1914–1918) kardokkal, a Bolgár Háborús Emlékérem (1915–1918) kardokkal, a Német Világháborús Emlékérem kardokkal birtokába jutott; 1926. február 8-án a Német (Porosz) Vaskereszt II. osztálya, 1943. május 26-án pedig a Német Sas Rend csillaggal és kardokkal viselésére kapott engedélyt.²³

Két alkalommal részesült honvédelmi miniszteri dicséretben: 1925. február 14-én gróf Csáky Károly honvédelmi miniszter okiratban dicsérte meg az 1924 áprilisában a Szolnok–Zagyvarékás szakaszon végzett árvízvédelmi munkákban tanúsított önfeláldozó magatartásáért, 1941. július 12-én pedig vitéz dálnokfalvi Bartha Károly vezérezredes, honvédelmi miniszter az ország tűzifaellátásának biztosítása érdekében kifejtett kiváló és eredményes teljesítményéért fejezte ki számára dicsérő elismerését.

Megjelent művei

- A hídépítő zászlóaljok. In: Jacobi Ágost (szerk.): *Magyar műszaki parancsnokságok, csapatok és alakulatok a világháborúban*. Közlekedési Nyomda K. F. T., Budapest, 1938. 211–233.
- Kötelek, kábelek fektetése és kiemelése folyóvíz akadályoknál. *Magyar Katonai Szemle* 1943/2. 367–378.

Felhasznált irodalom

- Hadtörténelmi Levéltár Tiszti anyakönyvi lapok 1890/3150.
- Hadtörténelmi Levéltár Honvédelmi Minisztérium 4. osztály 1943.
- *Hadak Újtán – Bajtársi Híradó* 1996/447.

²⁰ Uo.; Tóth Marcell i. m. (Letöltve: 2022. március 5.)

²¹ Kétszer is megsebesült az első világháború során. Először az orosz hadszíntéren, Zawychost hídfő védelmi harcaiban, amikor gyalogsági közelharcban jobb combját lándzsával átszúrták, s fogságba került, ahonnan három legénységi társával együtt megszökött, és visszatért alakulatához. Másodszor vélhetően az olasz fronton zajlott harcok folyamán szenvedett sebesülést.

²² Honvédségi Közlöny 1943. szeptember 30. Személyes ügyek. 1368.

²³ Honvédségi Közlöny 1943. május 26. Személyes ügyek. 559.

- *Honvédségi Közlöny* 1941. július 2. Személyes ügyek.
- *Honvédségi Közlöny* 1941. augusztus 19. Személyes ügyek.
- *Honvédségi Közlöny* 1942. április 3. Személyes ügyek.
- *Honvédségi Közlöny* 1943. május 26. Személyes ügyek.
- *Honvédségi Közlöny* 1943. szeptember 30. Személyes ügyek.
- Jacobi Ágost (szerk.): *Magyar műszaki parancsnokságok, csapatok és alakulatok a világháborúban*. Közlekedési Nyomda K. F. T., Budapest, 1938.
- Szakály Sándor: *A magyar katonai felső vezetés, 1938–1945*. Lexikon és adattár. Ister Kiadó, Budapest, 2001. 239.
- Tóth Marcell: *A Don-kanyar elfeledett tábornoka, Murahidy Gusztáv*.

Internetes forrás

- <http://szegedfolyoirat.sk-szeged.hu/2018/02/03/toth-marcell-don-kanyar-elfeledett-tabornoka-murahidy-gusztav/>. (Letöltve: 2022. március. 5.)

SCHINDLER SZILÁRD

Schindler Szilárd 1887. július 24-én született a felvidéki Körmöcbányán, evangélikus vallású családban. Édesapja Schindler József ügyvéd, Körmöcbánya ügyésze, édesanyja pedig Brandl Balbina volt.

Nyelvismerete a korszakban is kimagasló volt, hiszen németül, franciául és olaszul tökéletesen, angolul jól, szlovákul pedig gyengén beszélt és írt.²⁴

1932-ben nősült meg. Felesége Simonne Marie Estelle Joffet, aki 1896. április 12-én született a franciaországi Mamers-ben. Gyermeekéldés nem kísérte házasságát.²⁵

A reáliskola négy osztályát 1897 és 1901 között Körmöcbányán végezte, ahol negyedik osztályban megkezdtek a német és francia nyelv oktatását. Szorgalma és tehetsége már itt látszódot, hiszen évfolyamának egyik legjobb tanulója volt, egyenletesen kimagasló jegyekkel. Érdekesség ugyanakkor, hogy a testgyakorlás nem tartozott az erősségei közé.²⁶ Ezt követően, 1901-től 1904-ig a magyar királyi Honvéd Főreáliskolában folytatta tanulmányait Sopronban.

A főreáliskola sikeres befejezése után, 1904–1907 között a császári és királyi Műszaki Katonai Akadémia hallgatója volt a Bécs melletti Mödlingben. Feljegyezték róla, hogy ő volt az első magyar hallgató, aki Sopronból ide jelentkezett.

Akadémiai tanulmányait igen jó összeredménnyel zárta. Az Akadémia kiváló képzést adott, számos magyar származású katona szerzte itt magasabb műszaki végzettségét. A teljesség igénye nélkül néhány tábornok neve: kövessházi Kövess Hermann báró (a Mária Terézia Katonai Rend parancsnoki keresztjének tulajdonosa); fogarasi Tamásy Árpád (Przemysl

²⁴ Szakály Sándor: A 2. vkf. osztály. Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből, 1918–1945. Magyar Napló – Veritas Történetkutató Intézet, Budapest, 2015. 207.

²⁵ HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár, Budapest, Honvédelmi Minisztérium (a továbbiakban: HL HM) 4. osztály 1944. 8412. doboz.

²⁶ Iskolai értesítők, Körmöcbánya-Állami Főreáltanoda, 1897–1900. 115.

hőse); báró Willerding Rudolf (a Mária Terézia Katonai Rend lovagkeresztjének birtokosa); vitéz dálnokfalvi Bartha Károly (honvédelmi miniszter); Csongvay Károly; Sávoly János; Szederjev Elemér; Pistelka Rudolf; Zelenka Zoltán; Gerő Imre; Szent-Istvány Béla; Lox Viktor; Kreischer Oszkár; Császár Jenő; Sólyom-Fekete Gellért; Waldherr Tivadar; vitéz Czetz Alfonz; Kováts Gyula; vitéz Kassay-Farkas László. A műszaki katonai akadémiáról az 1869-es egyesítéstől kezdve a világháborút követő nagy összeomlásig (1918-ig) több mint 300 magyar növendék került ki, tehát évente átlag 7 magyar hadnagy, vagyis a teljes állomány 10%-a. Ezek közül a tisztek közül több mint 50 érte el a tábornoki rendfokozatot.²⁷

Katonatiszti pályafutását 1907. augusztus 18-án (amikor is a Monarchia fegyveres erejében szokásos módon, I. Ferenc József születésnapján hadnaggyá avatták) kezdte meg beosztott tisztként a császári és királyi I. (majd az 1908-ban bekövetkezett átszervezést követően 5. hadrendi számot kapott és a pozsonyi V. hadtest területéről kiegészült) utászszázlójánál Kremsben.²⁸ Ebben az időszakban a zászlóaljnál pezsgő szakmai élet folyt, hiszen rohamléptekkel változott a gépesítés, amit a szakmának is követni kellett. Amikor az 1900-as évek elején megjelentek a nagy betonkazamatás, páncélpulolás erődítmények, a lövegek és a járművek tömege is ezzel arányosan nőtt. Ezzel párhuzamosan megindult a hadseregek gépesítése is. Az újabb lövegek, a tehergépkocsik nagy súlya, a nagy tengelyterhelés arra kényszerítette a műszaki szakembereket, hogy gondolják át a víziakadályok leküzdésének módjait és eszközeit. Ilyen előzmények után az 1897-ben Klosterneuburgban levő és a 6. utászszázlój keretében felállított „Pótkeret különleges hídosztagok részére” 1908-ban Kremsbe került, és az addigi Eiffel-híd helyett Herbert-híddal kezdtek kísérletezni. Ebből a pótkeretből fejlődött ki idővel a műszaki csapatok új szakmai ága, a hidépítők.²⁹

Az első világháború kitörése előtti években (1911–1914) a korábban már megszerzett műszaki ismereteinek kiegészítésére és a vezérkari pályafutás előszobájaként a bécsi császári és királyi Felsőbb Műszaki Tanfolyamot végezte el igen jó minősítéssel. Közben 1912. november 1-jén főhadnagyi kinevezést kapott. 1914 áprilisában beosztották a rivai császári és királyi hadmérnök-igazgatóságra. Az első világháború kitörésétől a császári és királyi rivai, majd a brixeni, a trienti, majd ismét a rivai hadmérnök-igazgatóságoknál szolgált Dél-Tirolban, a hadmérnöki törzskarba beosztott tisztként. 1915 májusától (a Monarchiának küldött olasz hadüzenetet követően) 1918 novemberéig végig az első világháború olasz hadszínterén harcolt. 1915. szeptember végéig először harccsoportparancsnok volt, s közben 1915. július 1-jén századossá léptették elő. 1915. október 1-jétől a császári és királyi rivai hadmérnök-igazgatóság vezetőjeként tevékenykedett. 1918. június 1-jétől a császári és királyi XXVI. hadtestnél árkászcsoporthadparancsnokként tevékenykedett.³⁰ 1918. szeptember 1-jétől 1918. november elejéig az osztrák–magyar Isonzó-hadsereg műszaki csoportjában hadmérnökkari előadóként foglalatzkodott.

1919 és 1924 között a magyar királyi Honvédelmi Minisztérium I. osztályán szervezési alcsoportvezetői beosztást töltött be Budapesten, 1921. szeptember 1-jétől mint vezérkari szolgálatot teljesítő őrnagy. Az 1924–1926 közötti beosztásáról, pályafutásáról nem állnak

²⁷ Loncarevic-Syposs Nándor (1931): A régi hadsereg legrégebb katonaiskolája. Magyar Katonai Szemle 1941/3. Magyarság képes melléklete. 1931. június 21. 475–487.

²⁸ Szakály Sándor: A magyar katonai felső vezetés, 1938–1945. Lexikon és Adattár. Ister Kiadó, Budapest, 2001. 301.

²⁹ Jacobi Ágost (szerk.): Magyar műszaki parancsnokságok, csapatok és alakulatok a világháborúban. Közlekedési Nyomda K. F. T., Budapest, 1938. 211.

³⁰ Szakály (2015) i. m. 207.

rendelkezésre források. 1925. május 1-jén vezérkari szolgálatot teljesítő alezredessé nevezték ki. 1926. január 10-től a római quirináli követségen I. osztályú követségi titkári (katonai szakelőadó) teendőket látott el, majd 1927. november 14-től ő lett a magyar katonai attasé. Azért esett rá a választás, mert haditechnikai ismereteit kamatoztatni akarták az egyre szaporodó hadianyag- és fegyvervásárlási ügyek lebonyolítása során. Kiemelkedő pillanat volt ez az életében, hiszen az olasz kormány volt az első, amely – a trianoni korlátok után – hozzájárult a magyar katonai attasé kinevezéséhez.³¹ Hivatalosan 1927. december 2-án mutatták be Mussolininek, az akkori olasz miniszterelnöknek.³²

1928. március 30-tól párhuzamosan katonai attaséi beosztást is betöltött Tiranában, Róma állomáshellyel. Közben 1928. november 1-jén vezérkari szolgálatot teljesítő ezredessé nevezték ki. 1932. június 15-től a Honvédelmi Minisztérium 1/a osztályának osztályvezetőjeként ténykedett Budapesten. 1936. október 1-jétől a magyar királyi Honvéd Ludovika Akadémia II. főcsoport³³ parancsnokaként működött Budapesten, 1937. november 1-jétől tábornokként.³⁴ 1939. január 23-tól a Magyar Királyi Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémia parancsnoka lett.

1939. november 1-jén altábornaggyá nevezték ki beosztásában. Parancsnoki idejére esik a Honvéd Műszaki Akadémia csapatzászlajának adományozása is. A korabeli sajtó erről az eseményről így tudósított:

„Ünnepélyes keretek között avatták fel vasárnap délelőtt a honvédség műszaki csapatainak tisztikara által a Bolyai János honvéd műszaki akadémia részére ajándékozott díszes selyemzászlót. Az ünnepségen megjelentek: vitéz Bartha Károly honvédelmi miniszter, Werth Henrik gyalogsági tábornok, a honvédvezérkar főnöke, vitéz Littay András altábornagy, vitéz Jány Gusztáv altábornagy, Decleva Zoltán tábornok, Hász István római katolikus tábori püspök, Soltész Elemér protestáns tábori püspök, a honvédség egyes fegyvernemeinek, továbbá a főváros kiküldöttei és igen sokan mások.

Pontosan tizenegy órakor gördült az akadémia főépülete elé a kormányzó autója. Kormányzó Urunkat és hitvesét a honvédelmi miniszter és a vezérkari főnök fogadta, magasrangú katonatisztek társaságában. A főméltóságú pár kíséretében volt vitéz Keresztes-Fischer Lajos tüzérségi tábornok, főhadsegéd, Ambrózy Gyula államtitkár és Koós Miklós ezredes, első szárnysegéd. A kormányzó ellépett az akadémia zászlóaljának arcéle előtt, majd helyet foglalt a dísztribünön.

A honvédség műszaki csapatainak legidősebb törzstisztje, Csiby ezredes lelkes beszéd kíséretében adta át a zászlót, amelyet az akadémia egyik tisztje és egy akadémikus vett át. Utána bíbor párnán vitték a kormányzó hitveséhez, a zászlóanyához az első szalagot, hogy azt a lobogóra felkösse. Az adományozó tisztikar szalagját Csiby ezredes, az akadémia szalagját pedig Schindler Szilárd altábornagy kötötte föl. Ezután Hász István és Soltész Elemér tábori püspökök mondtak avatóbeszédet, majd a zászlószegek beverésére került a

³¹ Az olasz kormány hozzájárult, hogy katonai attasét küldjünk Rómába. Schindler Szilárd alezredes lett Magyarország kvirináli katonai attaséja. Új Nemzedék 1927. november 1. 2.

³² Ludovika Akadémia I. – Ludovika Akadémia II. Érdekes adatok a magyar tisztképző főiskola százharmincesztendő történetéből. Pesti Napló 1938. december 22. 10.

³³ A Ludovika Akadémián az 1931-es tanévtől kezdve a fegyvernemi képzéseket két külön főcsoportba szervezve folytatták. A Ludovika Akadémia I. főcsoportjában a gyalogos-, lovas- és tüzértisztképzés folyt, míg a műszaki csapatok, híradók, vonatcsoportokhoz tartozók, folyamőrök képzése a Ludovika Akadémia addigi Műszaki Csoportjából létrejövő Ludovika Akadémia II. főcsoportjában zajlott. Egészen 1940-ig itt zajlott a páncélostisztek képzése is. Az intézményt az egykori budapesti császári és királyi gyalogsági hadapródiskola Hűvösvölgyben található épületében helyezték el.

³⁴ Szakály (2001) i. m. 301.

sor. Végezetül Schindler Szilárd altábornagy köszönte meg azt a kitüntetést, amely az akadémia érte, hogy a zászlóavatáson megjelent a kormányzó és a zászlóanyai tisztet hitvese vállalta. Az iskolaparancsnok beszéde után az akadémikusok fölesküdtek a zászlóra. Az ünnepek dicsőülettel ért véget.”³⁵

1940. november 1-jétől kezdve a magyar királyi Honvédelmi Minisztérium I. csoportfőnöki beosztásában ténykedett. 1941. március 1-jétől 1942. november 1-jéig a Honvédelmi Minisztérium Földi Főcsoportfőnöke volt. Közben 1941. november 1-jén vezérezredesi kinevezést kapott. Elöljárói szakmai teljesítményét 1927 és 1941 között végig kiválóra értékelték. 1943. február 1-jén érdemei elismerése mellett nyugállományba helyezték.³⁶ Ezután Budapesten, a II. kerület Pasaréti út 1. I/3. lakásában élt. 1943. november 25-én májelégtelesség és szívgyengesség következtében hunyt el Budapesten.³⁷ 1943. november 29-én helyezték örök nyugalomra a budapesti Farkasréti temetőben. Sírja az 56. (VK6.) parcella 1. sorának 9. sírhelyén található.

Haláláról így számolt be a korabeli sajtó:

„Schindler mint mérnöki törzskari tiszt kezdte katonai szolgálatát, majd résztvett az első világháborúban, amelynek folyamán számos hadikitüntetést szerzett. Az összeomlás után katonai attasé volt Rómában, majd mint vezérkari tiszt, a honvédelmi minisztérium különböző osztályának, csoportjainak volt vezetője. Négy esztendőn át a Honvéd Műszaki Akadémia élén állott mint parancsnok. Legutóbb a honvédelmi minisztérium földi főcsoportját vezette.”³⁸

Szakmai kiválóságát és érdemeit számos osztrák–magyar, magyar és külföldi kitüntetés adományozásával is elismerték: 1908. december 2-án a Katonai Jubileumi Keresztet, majd a Bronz Katonai Érdemérmét hadiszalagon, kardokkal, az Ezüst Katonai Érdemérmét hadiszalagon, kardokkal, a Katonai Érdemkereszt III. osztályát hadidíszítménnyel és kardokkal (két ízben), a Károly Csapatkeresztet, a Tiszti Katonai Szolgálati Jel II/A osztályát; 1930. március 1-jén a Magyar Érdemkereszt III. osztályát; 1932-ben a Háborús Emlékérmét kardokkal és sisakkal; 1936-ban a Kormányzói Dicsérő Elismerés Magyar Koronás Bronzérmét vörös- fehér szegélyes smaragd zöld szalagon, a Magyar Érdemrend középkeresztjét; 1940-ben az Erdélyi Emlékérmét; 1941. augusztus 12-én a Magyar Érdemrend középkeresztjéhez a csillagot; 1942. augusztus 18-án a Tiszti Katonai Szolgálati Jel I/A osztályát;³⁹ 1943. július 1-jén a Magyar Érdemrend nagykeresztjét kapta.

A külföldi kitüntetések közül 1928. február 15-től birtokolta az Olasz Korona Rend parancsnoki keresztjét, 1931. július 11-től az albán Szkanderbég Rend nagytiszti keresztjét, az 1930-as évektől pedig az Osztrák Háborús Emlékérmét kardokkal.⁴⁰

Beosztásaiban számtalan esetben vett részt olyan társadalmi és politikai eseményen, melyek az újságok címlapjára emelték. Ebben nyelvtudása is szerepet játszott, sok esetben képviselte a honvédelmi minisztert olasz küldöttségek érkezésekor. Búcsúztatott olasz repülőköteléket Mátyásföldön 1925-ben, köszöntött bolgár királyi szimfonikus zenekart 1942-

³⁵ A kormányzó jelenlétében avatták fel a honvéd műszaki akadémia zászlaját. Új Magyarország 1940. május 7. 4.

³⁶ Szakály (2015) i. m. 207–208.

³⁷ HL HM 4. osztály 1944. 8412. doboz.

³⁸ Meghalt Schindler Szilárd ny. vezérezredes. Függetlenség 1943. november 28. 9.

³⁹ HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár, Budapest, Tiszti anyakönyvi lapok 1890/2107.

⁴⁰ Szakály (2015) i. m. 208.

ben, képviselte a Honvédelmi Minisztériumot az Országos Testnevelési Tanácsban⁴¹ vagy a Ludovika Akadémia napján.⁴²

Római katonai attasé szolgálatának idejére esik a korszak egyik – magyar szempontból – fájdalmas repülési epizódja is. 1932. május 21-én Endresz György és Bitai Gyula repülőgépe lezuhant a római Littorio repülőtéren. Endresz György a korszak egyik leghíresebb magyar pilótája volt, aki a „Justice for Hungary” névre keresztelt repülőgéppel 1931-ben átrepülte az óceánt. Schindler – aki a repülőtéren várta a gépet – az elsők között ért a lezuhant és kiégett gép roncsaihoz, ott szembesülve a két repülő halálával. Ahogy a korabeli sajtó beszámolt róla:

„Körülbelül három óra lehetett, amikor megjelent az égbolton a magyar gépmadár méltóságteljesen repülő piros teste. A gép igen alacsonyan repült és amint a közönség látni vélte, már készülődött a leszálláshoz. E pillanatban a Justice for Hungary hirtelen éles fordulatot tett. Szemtanúk állítása szerint a gépnek ez a megfordulása nagyon éles szögben történt; a gép oldalt billent, nagy sebességgel lefelé zuhant s egy szempillantás alatt eltűnt a nézők szeme elől a repülőtéren melletti domboldal mögött. Emberek tömegei kapaszkodtak fel a domboldalra, ahova ekkor már megérkezett Italo Balbo olasz légügyi miniszter is Wodianer Andor követségi tanácsos és Schindler Szilárd ezredes, katonai attasé kíséretében. A repülőgép-vázán kívül akkor már minden alkatrészt felemésztettek a lángok. A gép identifikálása körülbelül negyedórát vett igénybe, Wodianer Andor követségi tanácsos ezt telefonon azonnal közölte a mátyásföldi repülőtér parancsnokságával, ahol megállapították, hogy nincs kétség aziránt, hogy a szerencsétlenség a Justice for Hungaryt érte. A repülőtér orvoskapitánya hősiesség bátorsággal és odaadással látott hozzá néhány emberével a holttestek kiszabadításának rendkívül nehéz és veszélyes munkájához. Nagy fáradtsággal mintegy háromnegyedóra munka után sikerült a vörösen izzó vasdarabok és üszkösödő roncsok közül kiemelni a tragikus véget ért pilóták holttestét.”⁴³

Befejezésül álljanak itt azok a gondolatok, melyeket Schindler Szilárd a hallgatóknak szánt a Leventekör megalakulásakor:

„...el tudom képzelni azt is, hogy a mai tüzéség helyett villamos hullámok révén távolból kormányozható és vezethető lövedékeket (bombákat) fognak alkalmazni, amelyek a találati valószínűségeket a mai egynéhány %-ról 80-90%-ra emelik s ezáltal a harci viszonyokat lényegesen megváltoztatják. A földön és vízen egyaránt használható harckocsik, kisebb, nagyobb egységek repülőgépen való szállításával talán a ma oly nehéz folyamatok is lényegesen megváltozhatnak.

De azt hiszem, hogy teljesen megvilágítom, ha ismétlem azt az igazságot, hogy a haladásért, a fejlődésért való küzdelem azért kötelessége minden komoly magyar katonának, mert kétségtelen dolog, hogy a nemzetek állandó harcában a jobban felkészültnek nagyobb kilátásai vannak a végső győzelemre, ami számunkra nem lehet más, mint Hazánk, nemzetünk boldogulása, eredeti nagyságában való visszaállítása és felvirágoztatása. Ennek a szent és örökké fennálló célnak az eléréséért kell küzdenünk minden erőnkkel, képességünkkel.”⁴⁴

⁴¹ Magyar sport almanach. (Szerk. Zuber Ferenc) 1936. 11.

⁴² Ludovikás Levente. https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/static/pdfjs/web/viewer.html?file=https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/16994/ludovikas_levente_1938.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

⁴³ Az első jelentés Justice for Hungary lezuhanásáról. Magyarország 1932. május 22. 4–5.

⁴⁴ Schindler Szilárd tábornok, a m. kir. honvéd Ludovika Akadémia II. Főcsoport parancsnokának megnyitó beszéde a Leventekör 1937. évi alakuló közgyűlésén. Ludovikás Levente. Online.

Felhasznált irodalom

- A kormányzó jelenlétében avatták fel a honvéd műszaki akadémia zászlaját. *Új Magyarország* 1940. május 7.
- Az első jelentés Justice for Hungary lezuhanásáról. *Magyarország* 1932. május 22.
- Az olasz kormány hozzájárult, hogy katonai attasét küldjünk Rómába. Schindler Szilárd alezredes lett Magyarország kvirináli katonai attaséja. *Új Nemzedék* 1927. november 1.
- HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár, Budapest, Tiszti anyakönyvi lapok 1890/2107.
- HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár, Budapest, Honvédelmi Minisztérium 4. osztály 1944. 8412. doboz.
- Iskolai értesítők, Körmöcbánya-Állami Főreáltanoda, 1897–1900. 115.
- Jacobi Ágost (szerk.): *Magyar műszaki parancsnokságok, csapatok és alakulatok a világháborúban*. Közlekedési Nyomda K. F. T., Budapest, 1938.
- *Képes Pesti Hírlap* 1939. június 20.
- Ludovika Akadémia I. – Ludovika Akadémia II. Érdekes adatok a magyar tisztképző főiskola százharminc-esztendő történetéből. *Pesti Napló* 1938. december 22.
- Loncarevic-Syposs Nándor (1931): A régi hadsereg legrégebb katonaiskolája. *Magyar Katonai Szemle* 1931/3. Magyarország képes melléklete. 1931. június 21. 2.
- Meghalt Schindler Szilárd ny. vezérezredes. *Függetlenség* 1943. november 28.
- *Magyar sport almanach*. (Szerk. Zuber Ferenc) 1936.
- Szakály Sándor: *A 2. vkf. osztály. Tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből, 1918–1945*. Magyar Napló – Veritas Történetkutató Intézet, Budapest, 2015.
- Szakály Sándor: *A magyar katonai felső vezetés, 1938–1945*. Lexikon és adattár. Ister Kiadó, Budapest, 2001.
- Sz. n.: *Ludovikás Levente*. Online: https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/static/pdfs/web/viewer.html?file=https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/16994/ludovikas_levente_1938.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Internetes források

- <https://generals.dk/general/Schindler/Szil%C3%A1rd/Hungary.html>
- <https://keptar.oszk.hu/html/kepoldal/index.phtml?id=39877>
- https://hu.wikipedia.org/wiki/Cs%C3%A1sz%C3%A1ri_%C3%A9s_Kir%C3%A1lyi_Katonai_M%C5%B1szaki_Akad%C3%A9mia#/media/F%C3%A1jl:HTL_M%C3%B6dling_1904.jpg

SCHMOLL ENDRE

Schmoll Endre 1894. április 17-én született a Nógrád vármegyei Patvarc községben, római katolikus vallású családban. Édesapja Schmoll Endre magyar királyi pénzügyi ellenőr, édesanyja Latkóczy Margit. Katonatiszti és tábournoki pályája végéig nőtlen maradt. Anyanyelvén kívül németül tökéletesen, franciául gyengén beszélt.

A katonatiszti pálya alapjait az Osztrák–Magyar Monarchia nagy hírű katonaiskoláiban sajátította el: 1905 és 1909 között a császári és királyi katonai alreáliskola négy osztályát vé-

gezte jó eredménnyel, majd 1909-től 1912-ig a császári és királyi katonai főreáliskola három évfolyamát abszolválta jó összeredménnyel, mindkettőt Kismartonban. Az 1912–14 közötti időszakban a császári és királyi Műszaki Katonai Akadémia két évfolyamát fejezte be magyar állami alapítványi helyen Mödlingben. 1922 és 1924 között a magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia Tiszti Továbbképző Tanfolyamát (a Hadiakadémiát) végezte el Budapesten.⁴⁵

Már az első világháború kitörése után, 1914. október 15-én avaták hadnaggyá, majd megkezdte tényleges tiszti szolgálatát a császári és királyi Vasúti Ezredben. A világégés különböző hadszínterein teljesített szolgálatot beosztott tisztként, először a császári és királyi 8. vasúti pótszázadnál. 1914 decembere és 1915 januárja között a császári és királyi 30. vasútépítő század kötelékében vett részt az orosz fronton a bochniai vasúti híd helyreállításában, 1915 januárja és 1915 áprilisa között pedig a delatyni völgyátjáró helyreállításán dolgozott, közben a MÁV I. és a MÁV VIII. számú páncélvonatainak parancsnoka volt.

Ebből az időszakból (1915. május 16.) maradt ránk egy feljegyzés a működéséről: „Ugyanaznap a 8. számú páncélvonat Schmoll hadnagy parancsnoksága alatt Lanczynon keresztül Sadsawka felé futott ki, hol sikerült neki a saját csapatainkon túlhaladva, ellenséges tüzérségi és géppuskatűzben egy ellenséges állásba behatolni és az állásban lévő légénységet egy odairányzott ágyúlövéssel megadásra kényszeríteni; 50 oroszot foglyul ejtve – kiket az előfutó kocsin helyezett el – tért vissza Delatynba.”⁴⁶

1915 júniusától a császári és királyi 36. vasúti századdal az olasz hadszíntér isonzói arcvo-nalszakaszán tevékenykedett (különböző pályaudvarok bővítésében, nagyobb vasúti rakodók építésében, az alsó-krajnai vasútvonal átépítésében, a dutovlje-scopói átrakó pályaudvar, valamint a Dutovlje-Scopo–Gorjansko közötti motoros tábori vasút építésében működött közre). 1915. július 1-jén főhadnaggyá lépett elő. Tevékenysége közben jutott ideje szakmai ismereteinek bővítésére is, hiszen 1916-ban szerelési tanfolyamot végzett a Monarchia közös hadseregének kötelékében. 1916 októberétől a császári és királyi 36. vasúti századdal a belgrádi vasúti híd helyreállításán dolgozott, majd 1917 februárjától az olasz hadszíntér isonzói szakaszán Batuje községnél szabványos nyomtávú vasutat, az Idria-völgyben pedig motoros tábori vasutat épített alakulatával. 1917. október 24-től részt vett az osztrák–magyar és a német csapatok által az olasz hadszíntéren végrehajtott caporettoi áttörés hadműveleteiben, majd az Isonzó folyón átívelő híd helyreállításában Pieris-Turriacónál. 1918 tavaszán részese volt az osztrák–magyar haderő által végrehajtott júniusi piavei offenzíva előkészületeinek, többek között a 35 cm-es „György-üteg” beépítésében segédkezett. 1918 augusztusa és októbere között az elektromos tábori vasúti tanfolyam hallgatója volt Bécsújhelyen. 1918 októberében és november elején ismét az olasz hadszíntéren harcolt, az osztrák–magyar haderő végső visszavonulása során a Motta di Livenza–Casarsa vasútvonal robbantásával és rombolásával nehezítette az antant csapatok előrenyomulását.⁴⁷

Az 1918 novembere és 1920 közötti tevékenységéről nem állnak rendelkezésre közelebbi adatok. 1920–21 folyamán a budapesti magyar királyi vasútépítő zászlóalj állományába tar-

⁴⁵ HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár, Budapest, Tiszti anyakönyvi lapok (a továbbiakban: HL AKVI) 1652/1894.

⁴⁶ Vitéz Kalándy Imre altábornagy feljegyzései. In: Rónaföldi Zoltán: Páncélvonataink. I. kötet. A kezdetektől a Tanácsköztársaságig. 2016. 135. <https://mek.oszk.hu/16400/16458/16458.pdf>. (Letöltve: 2020. október 10.)

⁴⁷ Jacobi i. m. 408., 530.; HL AKVI.

tozott beosztott tisztként, s 1920-ban géppuskás tanfolyamot végzett. 1921. augusztus 29-től a magyar királyi Honvédelmi Minisztérium Felszámoló Hivatalánál került beosztásba Budapesten. 1922. október 1-jétől 1924. október 1-jéig a budapesti Ludovika Akadémia tisztii továbbképző tanfolyamának (a vezérkari szakképesítést nyújtó Hadiakadémia⁴⁸) hallgatója volt, közben 1923. szeptember 1-jén századossá léptették elő. 1924. október 1-jétől a magyar királyi Honvédelmi Minisztérium Elnökségének 20 fős állományába osztották be, ugyanakkor tartósan vezényelték a budapesti magyar királyi 1. honvéd utászszázalajhoz csapatszolgálátra.

1925. január 1-jétől a Minőség Ellenőrző Hivatal debreceni kirendeltségének „B” állományába került, egyidejűleg áthelyezték a vezérkari tisztek állománycsoportjába. Közben 1927. augusztus 10. és szeptember 15. között csapatszolgálátra osztották be a szegedi magyar királyi 3. honvéd utászszázalajhoz. 1927. november 1-jétől beosztásai folyamatosan Budapesthez kötődtek, hiszen 1932. augusztus 1-jéig a Budapesti Szabályzatismertető Tanfolyam (Hadiakadémia) tanárként tevékenykedett. Közben 1929. április 1. és április 30. között csapatszolgáláton tartózkodott a Rendőrújonc Iskolánál, 1931. április 18. és július 27. között pedig a törzstiszti tanfolyam tanára is volt. 1931. november 1-jén őrnaggyá nevezték ki. 1932. augusztus 1-jétől kezdődően, közel 5 éven át a magyar királyi Honvédelmi Minisztérium VI–7/k osztály osztályvezető-helyetteseként ténykedett, s 1935. május 1-jén alezredessé léptették elő beosztásában. Közben 1936. november 15. és 1937. május 1. között csapatszolgálátra vezényelték a magyar királyi 2. honvéd gyalogezredhez.

Az oktatás mindig közel állt hozzá, nemcsak a honvédségi, de a civil szférában is tanított. A Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetemen 1935–38 között *A korszerű honvédelem kérdései* címmel tartott kurzust, heti kettő-négy órában.⁴⁹ A pécsi Erzsébet Tudományegyetemen az 1936–37-es tanévben a Jog- és államtudományi Karon, valamint az orvostudományi Karon „Honvédelmi ismeretek” címmel hirdette kurzusát.⁵⁰ A tudományos ismeretterjesztés sem állt tőle távol, hiszen az országos Tiszti Kaszinó előadássorozatában „A korszerű vegyi háború” címmel tartott vetített képes előadást 1938. március 14-én.⁵¹

1937. március 13-tól a magyar királyi Honvédelmi Minisztérium VI–7/k osztály osztályvezetőjeként folytatta pályafutását. 1937. május 1-jétől kezdődően a Honvéd Vezérkar Főnöke 7/m osztály osztályvezetője volt, 1939. május 1-jén pedig ezredesi rangra emelték. 1940. november 1-jétől a magyar királyi Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémia parancsnoki teendőit látta el. 1941. május 1. után a magyar királyi Honvédelmi Minisztérium III. csoportfőnök 1. helyettesének beosztását töltötte be, 1942. március 30-tól vezérőrnagyként. 1942. május 1-jétől 1944. október 1-jéig a magyar királyi Honvédelmi Minisztérium III. (anyagi) csoportjának főnöke volt, 1944. július 1-jétől altábornagyi rangban. 1944. október 1-jétől a nyugállományba helyezés előtti háromhavi egészségügyi szabadságát töltötte, de 1945. ja-

⁴⁸ Az 1920. június 4-én aláírt trianoni békediktátum ugyan megtiltotta a vezérkar működését és a vezérkari képzést a magyar királyi Honvédségben, ennek ellenére a Hadiakadémia 1920 őszétől 1938-ig különböző elnevezések alatt (Ludovika Akadémia Tiszti Továbbképző Tanfolyam, Budapesti Szabályzatismertető Tanfolyam) működött a Hungária körüli Pálffy laktanyában (a mai NKE HHK Campus területén).

⁴⁹ A Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem tanrendje. <https://adtplus.arcanum.hu/hu/search/results/?list=eyJmaWx0ZXJzJjogeyJDT0wiOiBbIkVMVEVfRWd5ZXRlbWlUYW5yZW5kZWsiXX0sICJxdWVyeSI6ICJzY2htb2x1GfVuZHIIn0.> (Letöltve: 2020. október 15.)

⁵⁰ Pécsi Napló 1937. január, 13. szám. https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/PecsiNaplo_1937_01/?query=schmoll%20endre&pg=118&layout=s. (Letöltve: 2020. október 15.)

⁵¹ *Magyarság* 1938. március. https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarsagMilotayPetho_1938_03/?query=schmoll%20endre&pg=22&layout=s. (Letöltve: 2020. október 10.)

nuár 4-én beosztották a totális mozgósítás és harcbaállítás törzsébe. A második világháború lezárulta után Ausztriában telepedett le. 1949 májusában hunyt el az ausztriai Braunau am Inn településen.⁵²

Schmoll Endre szakmai felkészültségét, rátermettségét, bátorságát előjárói, valamint a magyar királyi Honvédség vezetői megbecsülték és kitüntetések adományozásával is elismerték, amelyek közül a következőket kapta meg: Bronz Katonai Érdemérem hadiszalagon, kardokkal; Ezüst Katonai Érdemérem hadiszalagon, kardokkal (két ízben); 1917. Károly Csapatkereszt; 1927. Kormányzói Dicsérő Elismerés Magyar Koronás Bronzérme vörös-fehér szegélyes smaragdzöld szalagon; 1932. Kormányzói Dicsérő Elismerés Magyar Koronás Bronzérme szalagján a Katonai Érdemkereszt III. osztálya hadidíszítménnyel, kardokkal miniatűrjével; Háborús Emlékérem kardokkal és sisakkal; 1934. Tiszti Szolgálati Jel III. osztálya; 1936. Magyar Érdemrend tisztikeresztje; 1939. július 2. Kormányzói Dicsérő Elismerés Magyar Koronás Bronzérme hadiszalagon; 1939. október 15. Tiszti Szolgálati Jel II/A osztálya; 1940. július 17. Magyar Érdemrend középkeresztje; 1940. október 22. Újólajos Kormányzói Dicsérő Elismerés Magyar Koronás Ezüstérme vörös-fehér szegélyes smaragd-zöld szalagon; 1941. június 28. Nemzetvédelmi Kereszt; 1941. Erdélyi Emlékérem; 1944. október 19. Légoltalmi Jelvény.

A külföldi kitüntetések közül az alábbiaknak volt birtokosa: 1939. október 27. Német Sasrend érdemkereszt I. fokozata; 1940. június 15. Olasz Korona Rend tisztikeresztje.⁵³

Katonai műszaki szakírói munkássága is rendkívül figyelemreméltó. Több önálló kötetet és számos tanulmányt jegyzett szerzőként, amelyek egy része ma is nagy haszonnal forgatható. Kiemelkedik szakírói munkásságából a *Haditechnikai alapismeretek* 1–3. kötete, melyekben összefoglalta több évtizedes szakmai munkásságának szinte összes gyakorlati tapasztalatát.⁵⁴

Az 1. kötet a szállítási módok és vonalak technikáját, a hídépítést, a robbantástechnikát és a vegyi háború kérdéseit ismerteti. A 2. kötet az erődítési, az utász- és a fényszóróismereteket, továbbá az aknaharc, a hídépítés és a folyamatkezelés kérdéseit tárgyalja, s külön fejezetben foglalkozik a folyamerőkkel és a vízi szállítás kérdéseivel. A 3. kötet mindazt tartalmazza, ami a műszaki csapatok és intézetek szervezése és alkalmazása szempontjából fontos: anyag- és mechanikai ismereteket; a műszaki csapatok szervezési és felszerelési elveit; a műszaki vezetést; a műszaki segédszolgálatot; a műszaki számvetéseket; a légi erők hatását a műszaki tevékenységre; gyakorlati példák gyűjteményét. Ebben foglalkozik részletesen a világító- és fényszórótechnikával, a vízzel való ellátással, a ködösítés kérdéseivel, a mozgástámogatás és a mozgásakadályozás lehetőségeivel.

Érdekesség talán – habár abban az időben ez nem volt ritka –, hogy a kötetek magánkiadásban készültek, közvetlenül a szerzőtől lehetett megrendelni azokat. Az elkészült művek nagy visszhangot váltottak ki a szakmában, itthon és külföldön. Ausztriában a világháborús bajtárs, a pozsonyi utászok 2. századának egykori beosztott tisztje, Oskar Regele hadnagy méltatta a szerző munkásságát.⁵⁵ Itthon is rövid idő alatt alapművé váltak a kötetek. Az egyik méltatója így írt róla: „A műből kiérezhető a szerző alapgondolata, melyet minden egyes fejezetben markánsan kidomborít s igyekszik már az előrészen az olvasó gondolkörébe

⁵² HL AKVI; Szakály Sándor: A magyar katonai felső vezetés, 1938–1945. Ister Kiadó, Budapest, 2001. 302.

⁵³ HL AKVI; a Honvédségi Közlöny 1936–1944 közötti évfolyamai.

⁵⁴ Schmoll Endre: Haditechnikai alapismeretek 1–3. Nyomatta Ábrahám és Sugár, Bagó M. és Fia Utóda, Budapest, 1929–1933.

⁵⁵ Oskar Regele (1890–1969) 1945 után a Bécsi Hadilevéltár igazgatója, ugyanakkor 1955-ben az Osztrák Állami Levéltár főigazgatója, 1952–1963 között az Osztrák Hadtörténelmi Bizottság (alapító) elnöke.

a következő szavakkal beiktatni: »Nem két ellentétes fogalomról van szó, hanem két rokon fogalomról. Nem harcászat vagy technika, hanem harcászat és technika.« Csak örömmel üdvözölhetjük a könyvnek ezen célját, mely a mai fejlett technikát a harcászattal kapcsolatban az öt megillető és rangú helyre sorolja.

A szerző ezen alapgondolat gyakorlati megvalósításához segédkezet is nyújt, így elsősorban a felső vezetés részére, mely hivatott a várható műszaki teljesítményeket mérlegelni és a harcászati helyzetbe helyesen beilleszteni. A mérlegeléshez s így tehát a vezető elhatározásához és tervéhez a legfontosabb bázis a minden műszaki ténykedést megelőző alapvető számvetés, melynek segítségével körülbelüli pontossággal megállapíthatók a szerszám-, anyag-, idő- és munkaerőszükségletek. A szerző minden műszaki ténykedés vázolásánál gazdagon bocsátja rendelkezésre ezen szükséges adatokat, s helyenkint beiktatott példákkal a kalkulációk kiviteli technikáját is ismerteti.⁵⁶

A három kötet előszavában a szerző rögzíti, hogy munkáját nemcsak a műszaki tiszték, de minden döntéshozó számára írta, hiszen műszaki hozzáértés nélkül nem születhetik jó döntés, elhatározás, terv és parancs.

Sajátos előrelátásról tanúskodik a *Repülőekkel (légi úton) szállított romboló osztagok* című írása, melyet 1930-ban vetett papírra.⁵⁷ A cikkben sorra veszi azokat a körülményeket, melyek az első világháborúban, illetve azt követően váltak meghatározóvá a harc megvívásában. Hihetetlen érzékkel világít rá arra, hogy a légierő szerepének, súlyának változásával a műszaki támogatás számos eleme is változik. Ez igaz a védekezésre, de igaz a támadó harc műszaki támogatására is. A légiszállítás olyan lehetőségeket nyit meg, amelyekre eddig nem gondolhattunk. Ilyen a légi szállítású romboló csoport, amely amellet, hogy gyorsan és észrevétlenül képes megközelíteni a célt, arra is alkalmas, hogy mélyen az ellenség hátaiban tevékenykedjen. Feladataik közé tartozhat a hidak, utak, műtárgyak rombolása, útvonalak, irányok aknásítása. A szerző sorra veszi azokat a mutatókat, melyek meghatározzák egy ilyen művelet sikerét. Foglalkozik a lehetséges célok bemutatásával – kiemelten a vasút mint a hátszaki szállítás egyik legfontosabb eszköze –, számvetést készít a szállítandó robbanóanyag mennyiségéről, a szükséges időről és munkaerőről. A hatékonyság vizsgálatánál összehasonlító számvetést végez a bombázás és a rombolóosztag alkalmazásáról. Összegzésként megállapítja, hogy megfelelő előkészítés mellett a rombolóosztagok alkalmazása jelentősen növelheti a harc sikerességét.

A *műszaki alakulatok motorizálása és mechanizálása* című munkájában a gépesítés lehetőségeit és korlátait vizsgálja.⁵⁸ Kiinduló gondolata az, hogy erre az időszakra a gyakorlat már meghaladta az elméletet. Olyan fejlődés ment végbe ugyanis a gépesítésben, amit a haderő műszaki csapatai nem követtek. Hiába növekedett a műszaki csapatok aránya (1812-t véve alapul, az 1930-as évekre 7,3 szorosára nőtt ez az arány), ha a gépesítettség és így a teljesítőképesség nem nőtt. Utóbbi növelésének egyik útja lehet a műszaki munkák magas fokú gépesítése. Az alapvető műszaki támogatási feladatok mindegyike (mozgás támogatása, mozgás akadályozása) jól gépesíthető, az elvégzett munka gazdaságossága, katonai hatékonysága javítható. Ez a tendencia már az első világháborúban kimutatható volt, hiszen számtalan új technikai eszköz jelent meg a műszaki csapatok felszerelésében. Ezzel párhuzamosan a harcot közvetlenül megvívó fegyvernemek gépesítettsége és mozgékonyasága is javult, ami újabb érv a műszaki csapatok technikai felszereltségének újragondolása mellett.

⁵⁶ Magyar Katonai Szemle 1931. 298.

⁵⁷ Magyar Katonai Szemle 1931/12. 161–170.

⁵⁸ Magyar Katonai Közlöny 1930/5. 423–436.

Schmoll Endre gondolkodását és tollát a korszerű magyar haderő elméleti alapjainak lera-kása vezette. Több publikációjában is ez a hívószó.⁵⁹ Így részletesen foglalkozott az állandó erődítés, a műszaki vezetés és a vegyi háború kérdéseivel. Utóbbi téma feldolgozásával más írásában is találkozunk.⁶⁰

Minden írásában tetten érhető az a széles körű érdeklődés, mely a más államokban történő haderőfejlesztés felé irányult. Számolatlanul hozza a külföldi példákat, legyen az új eszköz, harcmód vagy szervezeti fejlesztés.

A műszaki vezetésről írott cikke vitát váltott ki a műszaki – elsősorban világháborús tapasztalatokkal is rendelkező – szakemberek körében. Némelyek zokon vették, hogy Schmoll komoly kritikát fogalmazott meg arról, hogy a magasabb szintű katonai vezetésben dolgozó műszaki tisztek hajlamosak voltak csak a műszaki támogatási szempontokat figyelni egy-egy döntés során. Belátható, hogy ebben igaza volt, hiszen önmagában a műszaki támogatás nem értelmezhető, annak összhangban kell állni a harcászati és hadművelleti követelményekkel.

A kritikai hangok sem vitatták ugyanakkor azokat a megállapításokat, melyek a változtatás igényét hangoztatták. A vita legfontosabb – máig ható – tanulsága az, hogy a „*műszaki tiszteket kiképzési színvonal (nem anyag) tekintetében a régi hadmérnök törzskarhoz minél közelebb kell hoznunk, különös súlyt helyezve az elméletnek a csapatszolgálatban kötelező gyakorlati kiértékelésére*”.⁶¹ Azaz szembesülünk a tisztképzés örök kérdésével, az elmélet és a gyakorlat arányával a képzés során.

Felhasznált irodalom

- A Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem tanrendje. <https://adtplus.arcanum.hu/hu/search/results/?list=eyJmaWx0ZXJzJjogeyJDT0wiOiBbIkVMVEVfRWd5ZXRlbWlUYW5yZW5kZWsiXX0sICJxdWVyeSI6ICJzY2htb2xslGVuZHIIn0> (Letöltve: 2020. október 15.)
- HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltár, Budapest, Tiszti anyakönyvi lapok 1652/1894.
- *Honvédségi Közlöny*. Kiadja a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium. Budapest, 1936–1944.
- Györffy-Bengyel Sándor – Hellebronth Vilmos – Schmoll Endre – Kovács Gyula – Hollósy-Kúthy László: *A hadviselés és a technika*. In: *A korszerű honvédelem kérdései*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1933. 156–312.
- Jacobi Ágost (szerk.): *Magyar műszaki parancsnokságok, csapatok és alakulatok a világháborúban*. Közlekedési Nyomda K. F. T., Budapest, 1938.
- *Magyarság* 1938. március. https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarsagMilotayPetho_1938_03/?query=schmoll%20endre&pg=22&layout=s. (Letöltve: 2020. október 10.)
- *Pécsi Napló* 1937. január, 13. szám. https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/PecsiNaplo_1937_01/?query=schmoll%20endre&pg=118&layout=s. (Letöltve: 2020. október 15.)
- Reich Egon: Korszerű műszaki vezetés. *Magyar Katonai Szemle* 1933/1. 623–635.
- Rónaföldi Zoltán: *Páncélvonataink. I. kötet. A kezdetektől a Tanácsköztársaságig*. 2016. 135. <https://mek.oszk.hu/16400/16458/16458.pdf>. (Letöltve: 2020. október 10.)

⁵⁹ A korszerű állandó erődítés. *Magyar Katonai Közlöny* 1930/11. 1072–1095., A korszerű műszaki vezetés. *Magyar Katonai Szemle* 1932/3. 19–40., A korszerű vegyi háború. *Magyar Katonai Szemle* 1938/5. 16–24.

⁶⁰ A terep előzetes megfertőzése. *Magyar Katonai Szemle* 1932/11. 139–158.

⁶¹ Reich Egon: Korszerű műszaki vezetés. *Magyar Katonai Szemle* 1933. 1. 623–635.

- Schmoll Endre: *Haditechnikai alapismeretek 1–3*. Nyomatta Ábrahám és Sugár, Bagó M. és Fia Utóda, Budapest, 1929–1933.
- Schmoll Endre: A korszerű állandó erődítés. *Magyar Katonai Közlöny* 1930/11. 1072–1095.
- Schmoll Endre: A korszerű műszaki vezetés. *Magyar Katonai Szemle* 1932/3. 19–40.
- Schmoll Endre: A korszerű vegyi háború. *Magyar Katonai Szemle* 1938/5. 16–24.
- Schmoll Endre: A terep előzetes megfertőzése. *Magyar Katonai Szemle* 1932/11. 139–158.
- Szakály Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945*. Lexikon és adattár. Ister Kiadó, Budapest, 2001.
- Vitéz Kalándy Imre altábornagy feljegyzései. In: Rónaföldi Zoltán: *Páncélvonalaink I. kötet. A kezdetektől a Tanácsköztársaságig*. 2016. 135. <https://mek.oszk.hu/16400/16458/16458.pdf> (Letöltve: 2020. október 10.)

Internetes forrás

- <https://fortepan.hu/hu/photos/?q=p%C3%A1nc%C3%A9lvonat>. (Letöltve: 2020. október 10.)